

St. St. Blichers

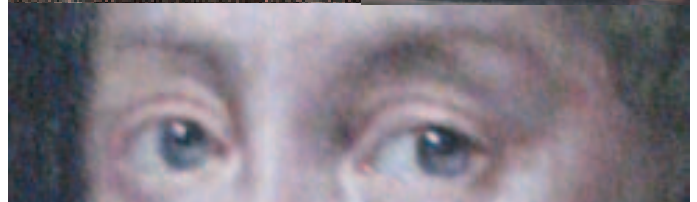
„JØDERNE PAA HALD“

& andre gode historier

Læs begyndelsen til Blichers
novelle „Jøderne paa Hald“

Læs også om:

- Niels Bugge - en rigtig, jysk ridder
- Hvor mange Hald'er er der egentlig på Hald?
- Obersten, der blev ramt af en kanon-kugle, og hans kone
- Øjnene, der følger en rundt i rummet
- De tyvstjålne malerier på Hald
- Intet spor af tyven fra Hald Hovedgaard
- Blicher og Spøgelse på Hald
- Nye Spøgelse på Hald
- Ligkistesøm?
- „En slags Dagbog i det hollandske Sprog“
- Historien begynder først her
- St. St. Blicher og Hald

Intet spor af tyven
fra Hald Hovedgaard

JØDERNE PAA HALD

Den nuværende Gaard af dette Navn er den fjerde, som har været opbygget paa et Jordsmon af nogle Tusinde Alens Omkreds. Intetsteds i Landet findes saa talende Mærker af Tidens ødelæggende Vælde, eller rettere af Menneskets Foranderlighed. Man skulde troe, at Aande verdenens dunkle Magter havde huset her, og Tid efter anden fordrevet de legemlige Beboere: saaledes - siger Man - flytter Ræven ud, naar den maae dele sin Bolig med den dagskye Grevling.

Den allerældste Borg, hvis Tomt endnu hed-

der Gammelhald, laae paa en fordum omflydt Høj i den sydvestlige Ende af Søen. En skummel Krog, paa tre Sider omgivet af høje, skovgroede Bakker, og kun aaben mod Norden. Paa denne Kant sees Viborg i en Miilsvejs Afstand.

Man kan forestille sig Gammelhald som en Røver, der lurende har ligget paa Udkik efter Landets ældgamle Hovedstad.

Dens Opbygger omtaler Sagnet ikke; men vil, at „Ebbe og Aage, de Hellede to,“ som i Kong Snies Hungerstid førte Longobarderne ud mod Søndén, skulle have boet her; samt at den danske „Arthur med det runde Bord“ „Stærk Didrik

START HER!

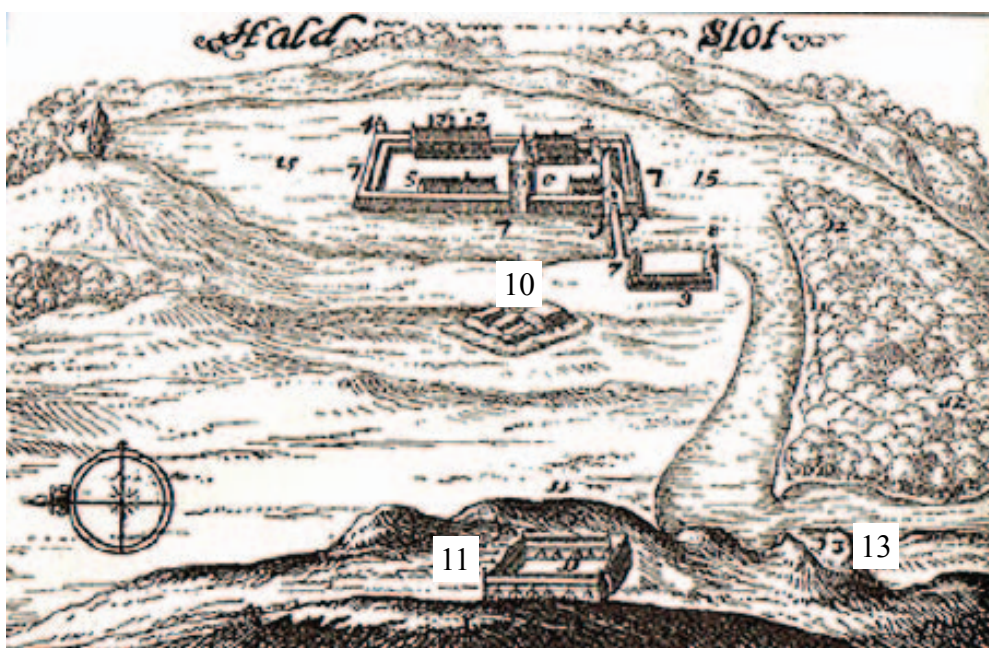
I hæftet her finder du begyndelsen af St. St. Blichers lange novelle „Jøderne på Hald“ fra 1828. Teksten ser gammeldags ud, og det er den! Der er ret mange gammeldags ord i den 190 år gamle historie, men det er slet ikke umuligt at læse og forstå den. Især ikke hvis man bruger de ordlister - „De svære ord“ - som er på hver side i hæftet her.

Sammen med Blichers tekst er der her en række små historier, som sætter teksten ind i nogle anderledes og - forhåbentligt - interessante sammenhænge. Og ind i nogle Hald-sammenhænge.

Du kan selv bestemme i hvilken rækkefølge, du læser teksterne. Men det vil nok være godt på et tidspunkt - måske til sidst - at læse begyndelsen af „Jøderne paa Hald“ i et stræk. Måske får du endda lyst til at læse hele historien færdig?

På bagsiden af hæftet kan du læse om St. St. Blicher og hans forhold til Hald.

God fornøjelse og god læselyst!

Hald som Peder Hansen Resen så og tegnede det i 1600-tallet. Det ældste voldsted er ved nr.10 midt på tegningen, og Niels Bugges Hald er i nederste højre hjørne (nr. 13). Biskop Friis' borg (ruinen) er den store ved søen. Nr. 14 foroven til venstre viser slotsmøllen og nr. 11 forneden ladegården.

DE SVÆRE ORD

Alen: et længdemål (ca. 0,6277 m)

Dannekonger: Dansker-konger

Djærve: kraftig, stærk

Hellede: helte-agtige

Hiin: denne

Jordsmon: en grund (til en hus el. gård)

Lejde: frit lejde

Miilsvej: længdemål (7532,48 m)

Søndén: sydfor

Tomt: ruin

Vorder: bliver

og hans Kæmper“ her have huseret.

Den sidste Beboer var hiin djærve, trodsige Riddersmand, Niels Bugge, hvem Dannekongen forgjæves søgte at betvinge med Vaabenmagt, og som kun maatte bukke under for Snigmorderdolken (**note:** Paa givet Lejde drog han til Middelfart, hvor Valdemar opholdt sig; men blev her lumskelig myrdet. For at vælte Skylden fra sig selv, paalagde Kongen Borgerne en aarlig Skat, som endnu den Dag i Dag udredes under Navn af Hr. Bugges Mandebod).

Han skal have nedrevet Gammelhald, og af dets Ruiner opbygget det andet, siden saakaldte

Hald Slot, ligeledes paa en Banke i Søen; men længere mod Nord. Her var det han udholdt Belejringen; ligeoverfor paa Fastlandet sees endnu Levningerne af den saakaldte „Kongens Skandse.“ Og her vorder Skuepladsen for den Begivenhed, som indeholdes i efterfølgende Haandskrift.

Middelalderens Hald stod fra Midten af det fjortende Secul i halvfjerde Hundrede Aar. I dette Tidsrum tilhørte det først den myrdede Opbyggers Slægtninge; siden de viborgske Bisper, indtil den sidste catholske, Jørgen Friis. Derefter blev det kongeligt Slot og Lehnsmands

NIELS BUGGE - EN RIGTIG, JYSK RIDDER

Niels Bugge (født ca. 1300, død 1359) var en jysk stormand, som opnåede store rigdomme og som foruden Hald ejede flere hovedgårde i Jylland. Nørre Vosborg herregård ved Nissum-fjorden skal have været hans fædrene gård. I 1345 købte han Hald Hovedgård, der siden var hans hovedsæde.

I 1351 deltog han sammen med andre jyske herremænd i opstanden mod Kong Valdemar Atterdag. Der blev sluttet fred i 1353 ved Vindinge å, men snart blev de jyske riddere atter misfornøjede med kongen.

I slutningen af 1358 skulle man mødes og forsøge at skabe fred igen. Med lovning om frit lejde tog Bugge over til Sjælland, ledsaget af et par andre jyske riddere. I Slagelse mødtes han så med Kong Valdemar, men han og kongen kunne ikke blive enige. Et par dage før jul drog Bugge og de andre riddere sure af sted mod Jylland. På hjemreisen blev alle tre adelsmænd myrdet i Middelfart. Med Bugges død faldt den jyske modstand mod Valdemar Atterdag fra hinanden. Kongen slap for anklager ved at sværge sin uskyld. Men folkeviser og sagn fortalte i århundreder om det mystiske mord, hvor nogle fiskere uden motiv dræbte tre riddere, der rejste under kongens beskyttelse.

Valdemar Atterdag bidrog også selv til, at mordet ikke gik i glemmebogen. Som straf for mordene på de tre riddere pålagde kongen fiskernes jord en evig skat eller bod, der blev kendt som Bugge-

penge. Denne skat eller bod skulle nedarves fra generation til generation som en evig straf. Buggepengene blev opkrævet i mere end 500 år helt frem til 1874!

Niels Bugges Kro ligger et par hundrede meter fra Hald. Kroen er opkaldt efter den jyske ridder, men er ikke gammel nok til, at Bugge selv har boet eller spist der. Kroen bruger Niels Bugges våbenskjold som logo.

Sæde, og omsider Amtstue. Den sidste Amtsforvalter, Jacob Brockman, skal være død i Fængsel, i hvilket han tredie Gang for Cassemangel var hensat. Nu blev det pantsat, og siden taget i Besiddelse og nogen Tid beboet af tre rige hollandske Jøder - Brødrene Lima.

Disse solgte det efter kort Tids Forløb til Gregers Daa, der faldt, som Oberst, i Slaget ved Gadebusk. Denne bygte det tredie Hald, paa en skjøntbeliggende Banke, midt imellem begge de ældre.

Ogsaa dette er nedrevet, og det fjerde og sidste oprejst, noget længere tilbage fra Søen, for

omtrent halvtredsindstyve Aar siden.

Her findes endnu trede gamle mystiske Billeder, hvis Betydning Man forgjæves har villet udgrunde, og om Originalerne til hvilke Sagnet kun dunkelt taler.

Det ene er et Bryststykke, og forestiller en middelaldrende Mand af atletisk Skabning, med et stort, trindt og glubsk Ansigt. Hans eenradknappede, grove Vams slutter tæt op om den tykke Hals. Det sorte Mankehaar deler sig over Panden, og falder i bølgende Lokker ned til de brede Skuldre. Hans store, mørkblaae Øjne, overskyggede af tykke Bryn, har ofte forfærdet mig

HVOR MANGE HALD'ER ER DER EGENTLIG PÅ HALD?

St. St. Blicher skriver i „Jøderne paa Hald“, at der er fire Hald'er. Men vi ved nu, at der er faktisk har været fem 'Hald'er.

Det nuværende Hald

Gregers Daas Hald

Brattingsborg

Jørgen Friis' Hald

Niels Bugges Hald

OPGAVE: Prøv vha. teksten til „Jøderne paa Hald“ at finde ud af, hvad der er gået galt for Blicher?

Hvad er det for et „Hald“, som Blicher mangler, og prøv også at regne ud, om han måske har fået byttet rundt på dem?

DE SVÆRE ORD

Barcochba: Jødisk leder fra gammel testamentelig tid

Bryststykke: brystbillede

Cassemangel: kassemangel, dvs. at der mangler penge i en (penge-kasse)

Esau: person fra Biblens Gamle Testamente. Han solgte sin førstefødselsret (dvs. ret til at arve sine forældre) for en skål med kogte linser.

Gadebusk: den tyske by Gadebusch

halvfjerde: tre-en-halv

halvtredsindstyve: halvtreds (50)

Hu: sind

Lehnsmand: den kongelige embedsmand, som havde 'lånt' et af kongens godser

orbis pictus: kendt tjekkisk børne(billed-) bog fra 1658

Secul: århundrede

Trende: tre (3)

tyktes: syntes

som Barn, naar jeg gik ene gennem Salen, og de truende fulgte mig fra Dør til Dør. Næst den hornede Figur i orbis pictus, har intet Billede holdet mig i saadan Respect, som „Niels Bugges“ paa Hald. Om det ogsaa virkelig var hans, skal vort Haandskrift maaskee siden aabenbare. (note: Men vist er det, at denne Afbildning ikke modsiger Forestillingen om en ægte, gammel dansk Kæmpe).

Det Andet er ligeledes et Bryststykke; men i meget mindre Format: En mørkladen, mager, senestærk, i en sort Kappe indhyllt Figur; Hovedet bedækket med en turbanformet Peltshue;

den ene Haand griber i Barmen - sandsynligviis efter en Dolk. Man har sagt mig, det var en Jøde; og jeg tænkte uvilkaarlig paa Esau, den vilde, trodsige Jæger; saaledes maae han have seet ud, da han mærkede Moders og Broders Bedrag, og da han siden mødte denne med fjendsk Hu og blodige Tanker.

Da jeg blev ældre, tyktes han mig at maatte ligne Barcochba, som han beslutter at gjenrejse det søndersplittede Rige. I dette skumle Aasyn præger sig Harmen over Folkets Fornedrelse, vaklende Haab om Fornelsen af den tabte Herlighed, og mørke Ahnelser om et sørgeligt Ud-

OBERSTEN, DER BLEV RAMT AF EN KANONKUGLE, OG HANS KONE

I „Jøderne på Hald“ skriver St. St. Blicher om „Obersten“, som købte Hald efter Jøderne var rejst. Obersten hed Gregers Daa, og han blev ramt af en kanonkugle, da han var med i krigen mod Tyskland i 1712. Han døde af det.

Obersten havde en kone, der hed Jeanne Marie Rysensteen, og det var for hendes penge, at han havde købt Hald. Han havde ingen penge selv. Fra sin far, der var alkymist (en der prøver at lave guld), havde han kun arvet en stor gæld.

Nu kunne man godt tro, at oberstens kone blev rigtig ked af det, da hun hørte, at obersten var faldet i krigen. Men det blev hun slet ikke!

For hun var selv død tre dage før - af lungebetændelse.

ØJNENE, DER FØLGER EN RUNDT I RUMMET

Her er et maleri af oberst Gregers Daas kone, Jeanne Marie Rysensteen. Bag på maleriet står der, at det er malet i 1732, altså nogle år efter „Fru Ryse“ døde i 1712. Måske er det en kopi af et andet maleri?

Det gamle maleri har været ophængt på Hald, siden det blev malet, og det hænger her stadig. Der er blevet malet om på maleriet flere gange. F.eks. har den lidt ‘vovede’ kant på hendes kjole været malet over, men er nu synlig igen.

Prøv at kigge rundt på Hald Hovedgaard og se om du kan finde maleriet af Fru Ryse. Læg så mærke til noget sært ved det : lige meget, hvor du står i rummet, ser det ud til Fru Ryses øjne kigger på dig. Klamt!

fald paa dette fortvivlede sidste Forsøg. Hvorhen stirrer dette skulende hadske Blik? Til Ælia Capitolina - til Romerørnen paa Zions Bjerg - vogt Dig! see! allerede udspiler den sin Kloe, for at sønderrive Dig! Han skjælver ikke - han har endnu Dolken - den sidste Tilflugt og Frelse.

Det tredie skal ogsaa forestille en Jøde - den Forriges Broder.

Hvor uliig hiin! saa forskjellig, som Jacob fra Esau. Ja! dette er - maae være tegnet efter Naturen: Snildhed, Sagtmodighed, Bøjelighed; patriarchalsk Værdighed, Godmodighed; dog ikke uden lidt underfundig Tilbageholdenhed.

Saaledes har han smilet, da han bortbyttede Lindserne, og da han lagde de spraglede Kjeppe i Vandtruget. Han er omgivet af Blomster - Symboler paa søde, talrige Familieglæder, paa Haabet om Israels tilkommende Flor. En Hane - Aarvaagenheds, Paapassenheds Symbol - staaer paa hans Skjød; han klapper den med et ømt og kjerligt Øjekast. -

„Vist nok“ - har jeg siden tænkt, da jeg som Ældre gjensaae Billedet - „vist nok behøver du, forunderlige Nation! Hanens hele Aarvaagenhed, for at bevare din skrøbelige Tilværelse; kun Skade, at Du saa ofte lader Dig henrive eller ret-

Et af de stjalne malerier så ud som billedet her. Heldigvis hang der et lignende billede på herregården Nr. Vosborg i Vestjylland, som Hald har fået lavet en kopi af. Der er nogen, der mener, at maleriet forestiller den jyske ridder Niels Bugge.

DE TYVSTJÅLNE MALERIER PÅ HALD

Som man kan læse i artiklen her på arket, blev der i sommeren 1973 tyvstjålet fire malerier fra Hald Hovedgaard. Billederne er aldrig dukket op igen.

To af de stjalne malerier forestillede Frederik Schinkel og hans far Claus Schinkel. Det er de to billeder, som er gengivet i avisartiklen om tyveriet. De to andre billeder er blandt de tre malerier („trende gamle mystiske Billeder“), som Blicher nævner i „Jøderne paa Hald“.

OPGAVE: Prøv at finde ud af, hvilket af de tre malerier, der var blandt de stjalne billeder? Det kan du gøre ved at sammenligne Blichers beskrivelse af malerierne med malerierne, som hænger i Hall'en og i stuerne på Hald.

Når maleriet er fundet, kan I sammenligne det med Blichers beskrivelse af det i teksten ovenfor. Se f.eks., hvad Blicher skriver om hanen og om blomsterne.

Prøv også at finde en forklaring på, hvorfor blomsternes blade på maleriet er blå og ikke grønne, som blade normalt er.

Her er et lille tip: når man blander farvene 'gul' og 'blå' får man farven 'grøn'. Et andet tip er, at de farver et gammelt maleri er malet med med tiden falmer.

DE SVÆRE ORD

Jacob: bibelske person, der er bror til Esau (fra forrige side)

keeg: kiggede

patriachalsk: patriarken var det jødiske folks overhoved

Romerørnen: I det antikke Rom var ørnen et symbol på den romerske hær

rum: (om tid) af betydelig længde

tegnet efter Naturen: lavet efter levende model

Ælia Capitolina: gammelt romersk navn for Jerusalem, Israels hovedstad

Aasyn: ansigt

tere oppuste af dens Overmod, og glemmer: at de Kjerner, der gjorde dig fyldig og kjephøj, vare - ofte møjsommeligt nok opsamlede i strenge Herrers Gaarde. Derfor have de ogsaa tit stækket dine Vinger, naar du baskede for højt med dem, og afrevet dine pralende Fjedre, saa baade Fidt og Blod fulgte med. Men du opholdes stedse af en højere Magt, der har adspredt dig blandt alle Jordens Folkeslægter, for at undervise og advare med dine Dyder, dine Lyder og Ulykker.“

Det er nu rum Tid siden, at jeg under en Morgenvandring satte mig paa Kongeskandsen, og skuede ud over den yndige Sø. Dagens Konge

skreed frem i sin ufordunklede Ungdoms-Glands, og klædte de østlige Lyngbjerge i Morgenrødt. Søen vaagnede og krusede sin tindrende Barm. Skoven lød, og de modstaaende Bakker gjænlød af Fuglenes Vaarsang; højt over den kredse Ørnen, og dybt underneden skummede Vildanden de blinkende Bølger. Den blege Taage hævede sig fra Bugges Øe, og hensmeltede i Morgenglyset; den steg fra Ruinerne som en Aand fra sin natlige Bolig. En Ræv sad oppe paa Volden og keeg efter de forbiflyvende Fugle. Tvende svaner sejlede ved dens Fod; de saae Fjenden, krummede deres stolte Halse og bruste med de

Intet spor af tyven fra Hald Hovedgård

De fire malerier forsvundet indenfor tre timer

Kriminalpolitiet har endnu ikke fundet et spor at gå efter i sagen om de fire malerier, der onsdag eftermiddag blev fjernet fra hallen på Hald Hovedgård. Ingen på Hald har kunnet give politiet oplysninger, der kan medvirke til sagens opklaring. Da tyveriet blev opdaget, var tyven - eller tyvene - over alle bjerge.

- Det var en af vore gæster, der opdagede, at de fire male-

rier var væk, fortæller forstander Lars Engberg, studentercetret. Vi ved, at malerierne var til stede kl. 12, men kl. 15 var de væk. Så man skulle tro, det var en, der er kendt med forholdene. Men der har i årenes løb været nogle tusinde gæster her, så der er mange, der kender forholdene. Da vi opdagede tyveriet, foretog vi undersøgelser i bygningen, men da vi i løbet af en halv

time ikke havde fundet dem, slog vi alarm til politiet i Viborg.

STATENS EJENDOM

De fire malerier var, som de øvrige malerier, der findes på Hald, statens ejendom. De var ikke så forfærdelig store, og et meget stort maleri, som også hænger i hallen, havde tyven ladet hænge. Det var formentlig for stor at tage med.

Hvor meget de stjålne billeder er værd, kan formentlig ikke vurderes. De var fra tiden omkring sidst i 1600- og i begyndelsen af 1700-tallet og malet af en ukendt kunstner. Samtlige billeder var portrætter af folk, der havde tilknytning til Hald.

SVÆRT AT OMSÆTTE

Uanset hvem der har stjålet de fire billeder, bliver det ikke let at omsætte dem. Politiet i Viborg har rundkastet tyveriet til samtlige politistationer i landet. Det må også formodes, at det vil blive vanskeligt at finde en køber til billeder, der ikke er signeret. Så måske kommer tyven på bedre tanker og stiller malerierne fra sig igen. Det håber man på Hald Hovedgård, hvor man gerne vil have de tomme pladser på væggene fyldt op igen. bp

To af de stjålede billeder er af statsråd, amtmand Claus Christian Schinkel, død i 1747, og hans søn Frederik Schinkel (til højre), der var ejer af Hald til sin død i 1794.

Torben Ørum

landsretssagfører

Mathiasgade 37, Viborg.
tef. 62 60 44 og 62 68 56

mægtige Vinger; men han forsvandt bag Muren, og de mellem Strandbreddens Siv. En Baad skød sig ud fra Skovpynten; sagtelig klappede dens Aarer den glimrende Flade. Den gled til Land; en Fisker steeg ud med sin tidlige Fangst. En gammel, men endnu kraftfuld Mand; hans Haar syntes ældre, end han selv; thi det faldt i hvide Lokker om et fyldigt, brunladent Ansigt.

Hans Vej gik forbi Skandsen. Jeg tiltalede ham i det Haab at fiske eet og andet Sagn om den ødelagte Ridderborg; det opfyldtes langt over min Forestilling.

„Min Fader,“ fortalte han „der var Fisker før

mig, har været med at bryde Slottet ned, og flytte Stenene over til den ny Gaard, strax efter at Jøderne vare rejste og Obersten kommen her. Det var et strengt Arbejde; de kunde ikke nær saa snart rive ned, som de hist henne kunde bygge op. Hver en Stump maatte brækkes løs med Staalstænger; og før Solen gik ned, maatte alle Mand være ude af Slottet, for det var ikke rigtigt fat der. En Dreng havde engang tøvet for længe; men han blev aldrig Menneske siden. Det bares ham for, at der sad en Skriver ved et Bord og skrev; foran ham paa Bordet stod et Mandehoved, og hvergang han vilde dyppe Pennen, gabede

BLICHER OG SPØGELSER PÅ HALD

Der fortælles altid spøgelseshistorier om gamle slotte og herregårde. Og således også om den gamle herregård, Hald Hovedgaard.

Den kendsgerning, at herregården Hald har ligget flere forskellige steder, har også givet næ-

ring til mange spøgelseshistorier. I „Jøderne paa Hald“ får St. St. Blicher således fortalt hele to spøgelseshistorier om den gang, man rev det tredje Hald ned og skulle bygge det fjerde Hald.

Den første historie handler om en dreng, der skulle hjælpe med nedrivningen af Hald. Han havde godt nok hørt, at man skulle sørge for at komme væk fra det gamle Hald, inden det blev aften. En aften nåede han dog ikke væk, inden solen gik ned, og så ... læs selv resten i „Jøderne paa Hald“!

Den anden historie handler om et „Skilderie“ (dvs. et maleri), som man ikke kunne få væk fra det gamle Hald. En kone skulle bære det derfra, men billedet blev tungt som bly, da hun kom ind over dæmningen. En vogn med en hest foran prøvede også, men problemet var det samme: billedet blev tungere og tungere, jo længere det kom væk fra det gamle Hald. Først da man sendte bud efter en særlig hjælp fik man maleriet op til det nye Hald.

Gæt, hvem hvad det var for en særlig person, der skulle sendes bud efter for at få vognen til at rykke sig. Eller læs det i „Jøderne paa Hald“! Og senere skulle der et ligkistesøm til.

DE SVÆRE ORD

bares ham: åbenbares ham, blev synligt for ham

bryde: nedbryde, nedrive

Bryderier: problemer

Hartad: næsten

Hove: et hof, eller en hof-fest

Lædikken: (et rum i) et skrin eller en kiste

Oldsgransker: forsker, der studerer de ældre tider

Rokkehoved: aflang og rund træstok, som er anbragt på en arm øverst på en spinderok, som man brugte til at spinde garn på.

sagtelig: sagte, forsigtigt

skilderie: billede

Skrivt: skrift

Hovedet, og saa dyppede han i Munden. Et Skilderie havde de et grumme Bryderie med: en Kone skulde bære det op til den ny Gaard; men da hun var kommen over Dæmningen, blev Skilderiet saa tungt for hende, som om det havde været Bly. Saa lagde de det paa en Vogn; men Hestene kunde ikke rokke det af Stedet. Tilsidst maatte de have Bud efter Præsten. Han bar det. Men da de saa hængte det op, blev det lige nær, for det faldt ned hver evige Nat: enten faldt Sømmet ud, eller gik Snoren istykker; men saa fik de et Søm af en Liigkiste - det holdt. De sagde, det var den gamle Hr. Bugge, der havde bygget Slot-

tet; han vilde nødig flytte derfra. Jeg kan endnu huske,“ - lagde han til - „at jeg som Dreng var med at gjøre reent der til Hove; for Kjelderne vare tilbage, og dem maatte vi feje engang om Aaret.

„Fandt I aldrig Noget dernede?“ spurgte jeg. „Ikke det jeg veed“ svarede han, „undtagen noget gammelt Skrivt, som Ingen kunde læse.“

„Hvor blev det?“ gjentog jeg ivrig; men hartad haabeløs.

„Jeg troer min Kone har det endnu;“ lød det velsignede Svar: „det laae i mange Aar i Læddiken i min Kiste; men nu har hun faaet det til at

NYE SPØGELSER PÅ HALD

På Hald er der vist ikke mange spøgelser i dag. Men de seneste år har nogle gæster dog haft nogle oplevelser, som kunne tolkes som spøgeri.

Forfatteren Pablo Llambias oplevede i 1999 noget, som han har beskrevet sådan her: *Der stod et menneske midt i rummet. Det havde ikke været der lige før. Det havde ikke været der øjeblikket inden. Rummet havde, bortset fra mig selv og de mærkelige lyde, været tomt. Nu stod der et menneske ude på gulvet. Det stod halvvejs med ryggen til mig. Det havde en slags halvlång jakke på, måske en kappe. Silhuetten var mørk. Ansigtet, som jeg kunne ane en lille del af, henlå i skygge. Det vendte væk fra vinduet. Der stod noget, der lignede et menneske midt i rummet. Jeg havde aldrig set et sådant væsen før.*

Det er især på værelse 12, at nogen mener, at have set spøgelser på Hald.

LIGKISTESØM?

Cigaretter - som vi alle ved, man kan dø af at ryge - bliver nogen gange kaldet for „ligkistesøm“. Det „Søm af en Liigkiste“, som St. St. Blicher skriver om, er et rigtigt, gammeldags jernsøm, som har været brugt til at slå en ligkiste sammen med. Det ser sådan her ud:

svøbe om sit Rokkehoved.“ -

En Oldgrandsker kan bedst tænke sig min Utaalmodighed, inden jeg naaede Fiskerens Hytte, og saae for Jøderne paa Hald mine Øjne, hvad jeg endnu neppe vovede at troe - den raske Gamle havde ondt ved at følge mig.

Jeg kom; jeg saae; jeg - fandt!

Ved Siden af „Kammersvenden af Morland“ paraderede tvende Hoveder, Fiskerkonens og Rokkens. Efter dette sidste greb jeg med rovgjerrige Hænder, til stor Forbauselse for den gamle Mutter, der saae sig saa uforanlediget af en Vildfremmet sit Hørfutteral berøvet. Men hen-

des Forskrækkelse kan dog aldrig have være saa stærk, som min Glæde, da jeg opdagede et Haandskrift, om hvis Ælde Bogstavernes Træk og blakketgule Farve klarligen vidnede. Det var en Slags Dagbog i det hollandske Sprog: der løb mig som en krillende Kulde ned ad Ryggen, og antiqvarisk Vellyst sammenpressede Blodet omkring mit Hjerte.

Dersom Nogen skulde faae isinde, at forlange Hjemmel for Rigtigheden af denne Opdagelse, eller fyldestgjørende Beviis for dette Haandskrivts Tilværelse: da vil jeg bede en Saadan, for det første at lade sig nøje med mit Digterord. Og

„EN SLAGS DAGBOG I DET HOLLANDSKE SPROG“

Fortælleren i „Jøderne paa Hald“ snupper en gammel dagbog ud af hænderne på den gamle fiskerkone. Som Blicher skriver er dagbogen - „i det hollandske sprog“ - altså skrevet på hollandsk. I dagbogen, der begynder allersidst i den gamle tekst ovenfor, kan man læse, at den er skrevet af en jødisk ung mand, der bor på Hald, men kommer fra Holland, Derfor er den på hollandsk.

Det hollandske sprog ligner lidt en blanding af engelsk og tysk, og nogle af ordene ligner endda danske ord.

OPGAVE: Prøv at læse den oversatte hollandske tekst her til højre og sammenlign den med dagbogsteksten til sidst i „Jøderne paa Hald“, (den begynder med „Hald Slot, den 11te October 16...*“).

Tip: ordene står ikke altid i den samme rækkefølge på de to sprog!

Find så ud af, hvad disse hollandske ord betyder:

HOLLANDSK	DANSK
zeelieden	_____
ik	_____
gehoord	_____
vreselijker	_____
voorstelling	_____
geringste	_____
spoor	_____
familieleden	_____

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

Hald Slot, 11 oktober 16...*

Over zeelieden heb ik gehoord dat er bij uiterste nood op zee voor hen geen vreselijker voorstelling bestaat dan deze: dat ze van het zeeoppervlak verdwijnen en in de diepte begraven worden, zonder het geringste spoor of bericht voor de wachtende familieleden en vrienden achter te laten. Om die reden schrijven ze de situatie tijdens hun laatste ramp op, en vertrouwen deze boodschap in een gesloten fles toe aan de golven. Op die manier..

DE SVÆRE ORD

Apollo: en græsk gud

Hjemmel: et bevis

Hørfutteral: et rør af hørstof

„Kammersvenden af Morland“: en gammeltdags brændeovn

klarligen: klart

Muserne: gudinder for digtning, kunst mm.

Nordlyset: et litteraturblad fra Blichers tid

ondt: svært

Tvende: to (2)

synes denne Bekræftelses-Formular ham ikke at kunne give antagelig Sikkerhed - ja - saa faaar han i Apolios og Musernes Navn holde sig til den almindelig antagne Mening: at Sandhed og Phantasie ere ikke lette at adskille hos Folk af min Profession; undertiden formaae vi det ej engang selv; Man kan saa tit gjentage en Løgn, til man selv troer den.

Saameget er vist: at Hald med dens Omgivelser, samt de tre forhen beskrevne Billeder, existere endnu og kunne af Enhver behagelig tages i Øjesyn; og at Haandskrivten - skjøndt noget defect - findes nu - i Nordlyset

Hald Slot, den 11te October 16..

Jeg har hørt om Søfarende, at der i yderste Havsnød ikke er dem nogen skrækkeligere Forestilling, end den: at de skulle forsvinde fra Havets Overflade, og begravnes i Dybet, uden mindste Spor eller Efterretning for ventende Slægtninge og Venner. De opskrive desaarsag Omstændighederne ved deres sidste Ulykke, og overgive denne Meddelelse i en lukket Flaske til Bølgerne. Saaledes vil da ogsaa ...

HISTORIEN BEGYNDER FØRST RIGTIG HER

Blichers lange novelle „Jøderne paa Hald“ er historien om en jødisk dreng, der af sin far bliver 'indemuret' på Hald Slot. Læs det hele - hvis du tør!

Nu tror du nok, at historien om jøderne på Hald slutter her. Men det gør den ikke. Den begynder faktisk først her!

De seks linier fra dagbogen er bare begyndelsen på en bunke dagbogsblade, som fortæller historien om en ung, jødisk mand, som var muret inde i en kælder på Hald Slot engang i det 16. århundrede.

St. St. Blichers fem sider om de forskellige Hald-er, om de tre gamle malerier, om mødet med den gamle fisker og om den gamle dagbog på hollandsk er bare den ramme, som historien om den indemurede dreng fortælles i.

Inden du evt. læser fortællingen om den indemurede dreng (eller hører den på CD), kan du og dine klassekammerater prøve at diskutere disse spørgsmål:

- Hvorfor mon Blicher har fundet på at „historien“ skal findes som en gammel dagbog?
- Hvorfor lader han som om, at han ikke kan læse årstallet „16..“ helt præcis?
- Hvorfor skal historien i det hele taget fortælles som en dagbog? Hvorfor fortæller han den ikke som den er: Der var en gang en dreng, som af sin far blev muret inde på et gammelt slot ?

Tak for besøget på Hald.

Resten af „Jøderne paa Hald“ kan du få af din lærer.

ST. ST. BLICHER OG HALD

Den jyske forfatter Steen Steensen Blicher blev født i Vium præstegård ikke langt fra Viborg i 1782. Hans far var præst, og han begyndte selv at læse til præst (teologi) på universitetet i København. Mens han læste oversatte han bl.a. den skotske digter Macphersons digtsamling *Ossians Digte* til dansk, og han begyndte selv at skrive digte.

Som en af de første danske forfattere begyndte han at skrive noveller og hans noveller „Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog“, „Præsten i Vejlbjerg“, „Hosekræmmeren“ og „Jøderne paa Hald“ regnes af eftertiden for nogle af de tidligste, rigtige noveller i Danmark.

Han prøvede novelle-formen af på mange måder og skrev f.eks. en novelle der hed „Baglænds“, hvor ’første’ kapitel hed sådan her: „*Syvende og sidste Capitel. Dagen efter Brylluppet*“, mens det ’sidste’ kapitel hed: „*Første Capitel. Otte Aar før Brylluppet*“. Og ja, handlingen mellem de to kapitler går faktisk baglæns, tro det eller ej!

Som dreng kom St. St. Blicher både på herregården Aunsbjerg, hvor hans onkel Steen de Steensen (som Blicher var opkaldt efter) boede, og på Hald Hovedgaard, hvor hans noget ældre grandkusine Charlotte Amalie Schinkel boede. Charlotte Amalies mor døde tidligt, og Blicher har nok syntes at det har været noget særligt at være på besøg hos den moderløse grandkusine på Hald. Her var livet nok friere end hjemme i præstegården. Han var vist også lidt forelsket i grandkusinen. Han skrev senere en novelle „Eneste Barn“ som handler om Charlotte Amalie Schinkel, om hendes forelskelse i en søofficer og om, hvordan hendes far, den gale herremand på Hald, lod hende burede inde på Aunsbjerg.

I det hele taget handlede St. St. Blichers noveller meget om de steder, han boede og opholdt sig. Flere noveller handler om Aunsbjerg, nogle om Hald og mange om heden og den natur, hvor han som voksen og ivrig jæger færdedes en del.

Som barn har Blicher nok hørt den spændende historie om, hvordan de to rige jødiske brødre de Lima, fik herregården Hald Hovedgaard som afbetaling på nogle penge, som den danske konge Frederik den 3. havde lånt af dem. Blicher digtede i „Jøderne paa Hald“ videre på den oprindelige historie og ’opfinder’ bl.a. en søn, som bliver muret inde på Hald.

Et af de få billeder man kender af St. St. Blicher. Tegnet af J. V. Gertner, 23. Maj 1845, altså bare et par år før Blicher døde.

Blicher skriver om de mange forskellige Hald'er, der har eksisteret til forskellige tider. Hald bliver på den måde for Blicher symbol på, at her i livet er der mange ting, der forandrer sig, noget der både har fascineret og skræmt ham.

St. St. Blicher skrev hele sit liv, og hans samlede værker fylder mange tykke bind. Han er siden gået hen og blevet en Danmarks vigtigste forfattere.

St. St. Blicher døde i 1848.

GODE BLICHER LINKS:

www.kalliope.org

Søg på 'Blicher' under 'Digtere'

www.litteratursiden.dk

Søg på 'Blicher' under 'søg på litteratursiden.dk'

www.e-poke.dk/blicher.asp

www.adl.dk

Find 'Blicher' under 'Forfatter'